

JULIANA ROTH

ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ
ΕΝΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΑΦΗΓΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ
ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΛΚΑΝΙΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ:
"ΤΑ ΑΥΓΑ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ"
ΤΟΥ CHRISTOPH VON SCHMID.

Ο Christoph von Schmid ήταν χωρίς αμφιβολία ένας από τους πιο δημοφιλείς γερμανούς συγγραφείς του 19ου αιώνα – αν κρίνουμε από τον αριθμό των βιβλίων του, τις εκδόσεις τους και τον αριθμό των αντιτύπων που πουλούσαν, καθώς και από το βαθμό της δημοτικότητάς του στο αναγνωστικό κοινό. Αυτός ο καθολικός ιερωμένος και παιδαγωγός από τη Σουηβία της νότιας Γερμανίας, που έζησε από το 1768 ως το 1854, ήταν ο συγγραφέας πολυάριθμων διηγημάτων και ιστοριών για παιδιά και νέους, διηγημάτων που ήταν αρκετά ενδιαφέροντα και για τους μεγάλους. Η δημοτικότητα του Schmid εκτεινόταν πολύ πιο πέρα από τα σύνορα της γερμανικής βιβλιογοράς: τα έργα του μεταφράζονταν σχεδόν αμέσως στα γαλλικά και τα αγγλικά, με αποτέλεσμα να γίνει διάσημος σε πολλές χώρες ενόσω ακόμα ζούσε. Ακολούθησαν μεταφράσεις έργων του σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές και μη ευρωπαϊκές ακόμα γλώσσες, πράγμα που τον έκανε γνωστό σε εκατομμύρια αναγνώστες σε όλο τον κόσμο¹.

Ποιές ήταν οι ιδιότητες εκείνες που έκαναν τα διηγήματα και τις ιστορίες του Schmid τόσο προσφιλή και συναρπαστικά για αναγνώστες σε χώρες τόσο διαφορετικές όπως η Ισπανία και η Γερμανία, η Φινλανδία και η Ελλάδα, η Λιθουανία και η Γαλλία, οι Αραβικές χώρες και οι Ηνωμένες Πολιτείες; Οπωσδήποτε ο Schmid δεν ήταν συγγραφέας με μεγάλες λογοτεχνικές αρετές όπως οι σύγχρονοι του Σίλλερ, Γκαίτε, Kleist, Schlegel ή άλλοι περισσότερο γνωστοί στους ιστορικούς της λογοτεχνίας. Οι φιλοδοξίες του ήταν κυρίως παιδαγωγικές και τις εξέφρασε με λιτά λογοτεχνικά μέσα. Η συνταγή της επιτυχίας του Schmid ήταν πολύ απλή: είχε πάντα μια ιστορία

1. Βλ. Friedrich Brutscher, *Christoph von Schmid. Eine pädagogisch-literarische Studie*, Μόναχο 1917· Johann Schneiderhan, *Christoph von Schmid. Lebensbild eines Schulmannes und Jugendschriftstellers*, Στουτγάρδη 1899· Friedrich Sengle, *Biedermeierzeit. Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1815-1848*, 2 τ., Στουτγάρδη 1972· Joseph Wille, *Die Jugenderzählungen Christoph von Schmid's. Studien zum Volkslesestoff des 19. Jhs.*, Φραγκφούρτη 1969. Πβ. και Heinrich Wolgast, *Das Elend unserer Jugendliteratur. Ein Beitrag zur künstlerischen Erziehung der Jugend*, Αμβούργο 1899.

να διηγηθεί, αρκετά ενδιαφέρουσα, αν και όχι ιδιαίτερα πολύπλοκη, ενώ πάντα υπήρχε ένα ηθικό δίδαγμα που εύκολα γινόταν κατανοητό. Η πλοκή ήταν πάντα οργανωμένη σύμφωνα με το μοντέλο "οι καλοί και οι κακοί", με την αναπόδραστη νίκη των πρώτων. Η γλώσσα και το λογοτεχνικό ύφος ήταν απλά και εξυπηρετούσαν τη βασική παιδαγωγική ιδέα και το ηθικό δίδαγμα της ιστορίας. Έτσι αυτά τα δημοφιλή διηγήματα εξόπλιζαν παιδαγωγούς και γονείς των αστικών τάξεων με αναγνωστικό υλικό κατάλληλο για την ηθική και συναισθηματική αγωγή των παιδιών και των νέων. Τα διηγήματα του Schmid ανταποκρίνονταν στις αξίες και εκπλήρωναν την ανάγκη των αστών και μικροαστών για ασφάλεια και τάξη, ενώ αντικατόπτριζαν το πνεύμα της σταθεροποίησης και της παλινόρθωσης που σάρωνε την Ευρώπη μετά τους ναπολεόντειους πολέμους².

Σήμερα ο Schmid, καθώς και τα διηγήματά του και οι ιστορίες του, έχουν ξεχαστεί. Το όνομα του Schmid μόλις και αναφέρεται στις ιστορίες και τις ανθολογίες της γερμανικής λογοτεχνίας: έχουν ξεπεραστεί πια οι ιδέες του, η ανάγκη για τη μικροαστική του νοσταλγία, τα στερεότυπα και τους συναισθηματισμούς του. Παρόλα αυτά, ο Schmid και η δημοτικότητα των έργων του είναι, για την κοινωνική ιστορία και την έρευνα της λαϊκής λογοτεχνίας, αναμφίβολα αντικείμενο άξιο μελέτης. Πρόσφατες έρευνες για τον λαϊκό πολιτισμό αποδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι, για την κατανόηση των ιδεών, των μοντέλων συμπεριφοράς και των συστημάτων αξιών του αστικού πληθυσμού πλην των ηγετικών ομάδων, να μελετηθεί το αναγνωστικό υλικό που κυκλοφορεί στις πόλεις και κωμοπόλεις και η επίδραση που άσκησε πάνω στη φαντασία και τη σκέψη των ανθρώπων.

Αν μάλιστα στραφούμε προς τη λαϊκή λογοτεχνία και το λαϊκό πολιτισμό στα Βαλκάνια, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και ορισμένους άλλους συντελεστές που κάνουν τη μελέτη της φύσης και της διάδοσης των έργων του Schmid να υπόσχεται καρπούς. Οι ιστορικοί της λογοτεχνίας στη Σερβία, την Κροατία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία έχουν σαφή επίγνωση της μεγάλης διάδοσης μεταφρασμένων διηγημάτων και ιστοριών του Schmid καθώς και της επίδρασής τους στη διαμόρφωση των λογοτεχνικών προτιμήσεων του αναγνωστικού κοινού και στην ανάπτυξη των αντίστοιχων εθνικών λογοτεχνιών τον 19ο αιώνα. Δεν είναι ανάγκη να τονίσουμε ότι, ως αποτέλεσμα της οθωμανικής κυριαρχίας, η πολιτιστική ανάπτυξη των βαλκανικών λαών διακόπηκε και έπρεπε να γίνει ένα νέο ξεκίνημα στην περίοδο που προηγήθηκε της εδραίωσης των εθνικών κρατών. Οι αναπτυσσόμενες εθνικές λογοτεχνίες έπρεπε να υιοθετήσουν και να ενσωματώσουν ξένα λογοτεχνικά πρότυπα. Για μερικές από τις βαλκανικές λογοτεχνίες, οι μεταφράσεις συγγραφέων όπως οι Kotzebue, Zschokke, Schmid, Dumas, Karamzin, Fénelon –και όχι όπως οι Γκαίτε, Σίλλερ, Βολταίρος ή Σαίξπηρ– αντιπροσώπευαν τις πρώτες επαφές με τις ευρωπαϊκές λογοτεχνίες μετά

2. Πβ. Dieter Breuer, «Volkstümliche Lesestoffe. Zu einer Grundfrage der bayerischen Literaturgeschichte und Volkskunde», *Wege der Volkskunde in Bayern. Ein Handbuch*, επιμ. Edgar Harvolk, Μόναχο-Βύρτσμπουργκ 1986, σ. 421-442.

από αιώνες πολιτισμικής απομόνωσης. Έτσι, το επιστημονικό ενδιαφέρον για τους τρόπους και τις μεθόδους με τις οποίες τα ξένα λογοτεχνικά πρότυπα βρήκαν τον δρόμο τους προς τον αναγνώστη των Βαλκανίων, είναι απολύτως δικαιολογημένο. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο ελληνικός πολιτισμός αξίζει ιδιαίτερη προσοχή. Επειδή για πολλούς αιώνες τα ελληνικά χρησίμευσαν ως *lingua franca* για τον ορθόδοξο πληθυσμό στην οθωμανική αυτοκρατορία, αρκετά έργα Γερμανών, Γάλλων ή Άγγλων συγγραφέων έγιναν γνωστά στους Σέρβους, Βούλγαρους ή Ρουμάνους αναγνώστες μέσω των ελληνικών τους μεταφράσεων³. Με άλλα λόγια: το λογοτεχνικό και πολιτισμικό περιεχόμενο ενός γερμανικού, γαλλικού ή αγγλικού μυθιστορήματος έφτανε στο αναγνωστικό κοινό αυτών των χωρών αφού είχε ήδη υποστεί μια πρώτη τροποποίηση από Έλληνα μεταφραστή και αναμεταδότη. Συχνά τα πράγματα ήταν ακόμα πιο περίπλοκα, όταν π.χ. τα ελληνικά δεν ήταν η γλώσσα της πρώτης μετάφρασης, γιατί μια ενδιαμέση μετάφραση είχε χρησιμεύσει ως πρότυπο για την ελληνική. Έτσι, έργα της γερμανικής λογοτεχνίας δεν μεταφράστηκαν κατευθείαν από το γερμανικό πρωτότυπο κείμενο, αλλά από τη γαλλική τους μετάφραση. Για τον ερευνητή της κοινωνικής ιστορίας και της λαϊκής λογοτεχνίας, οι επιπτώσεις αυτών των διαδικασιών γλωσσικής και νοητικής παρέμβασης σε διάφορα επίπεδα είναι σαφώς αναγνωρίσιμες.

Το σημαντικότερο ζητούμενο εδώ αποτελούν οι μηχανισμοί της επικοινωνιακής διαδικασίας, ιδιαίτερα ο τρόπος μετάφρασης των ξενόγλωσσων λογοτεχνικών έργων: παρουσιάζονταν τα έργα αυτά στο κοινό της νοτιοανατολικής Ευρώπης ως πιστές φιλολογικές μεταφράσεις (με τη σύγχρονη έννοια του όρου) ή ως διασκευές ή μάλλον τολμηρές μεταλλαγές του πρωτοτύπου; Σε ποίο βαθμό και σε ποιά έκταση το αναγνωστικό κοινό προσδοκούσε ή ήταν διατεθειμένο να δεχτεί ξένα πολιτισμικά στοιχεία; Η διερεύνηση της σερβικής και της βουλγαρικής περίπτωσης φανερώνει ότι τον 19ο αιώνα η διασκευή ήταν ο κανόνας: οι μελέτες Σέρβων και Βουλγάρων ιστορικών της λογοτεχνίας δίνουν τόσο επαρκείς αποδείξεις για αυτήν την πρακτική ώστε οι όροι "εκσερβισμός" και "εκβουλγαρισμός" των ξένων λογοτεχνικών έργων να έχουν γίνει μέρος του κοινώς αποδεκτού λεξιλογίου των ιστορικών της λογοτεχνίας και να δηλώνουν σαφώς καθορισμένα φαινόμενα⁴. Αν το ίδιο ισχύει και για την Ελλάδα, ποιές ήταν οι αλλαγές που επέφεραν οι μεταφραστές, και γιατί τις έκαναν;

3. Πβ. Afrodita Aleksieva, *Prevodnata proza ot grăcki prez Văzraždaneto* (Οι μεταφράσεις πεζών έργων από τα ελληνικά κατά τη βουλγαρική Αναγέννηση), Σόφια 1987.

4. Βλ. Nadežda Andreeva-Popova, «Proizvedenijata na Kristof Šmid v Bălgarija prez Văzraždaneto» (Τα έργα του Christoph von Schmid στη βουλγαρική Αναγέννηση), *Godišnik na VITIZ* 7 (1962) 143-229· Stefan Minčev, «Iz istorijata na bălgarskija roman. Pobălgarjavane na čuždi proizvedenija» (Γύρω από την ιστορία του βουλγαρικού μυθιστορήματος), *Sbornik za narodni umotvorenija, narodopis i knižnina* 26 (1912) 3-88· Vaso Milinčević, "Posrbe", *Jugoslovenski kniževni leksikon* (Γιουγκοσλαβικό βιβλιογραφικό λεξικό), Novi Sad 1984, 656-657· Velimir Mihajlović, *Posrbice od*

Η Ελληνική Επανάσταση και η ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού εθνικού κράτους προκάλεσαν θεμελιώδεις αλλαγές όχι μόνο στην πολιτική και οικονομική ζωή, αλλά σήμαναν επίσης την απαρχή μιας νέας φάσης στον ελληνικό εθνικό πολιτισμό. Οι πνευματικές δραστηριότητες μετατοπίστηκαν από τις κοινότητες της διασποράς προς τα νέα κέντρα του πρώην τουρκοκρατούμενου ελλαδικού χώρου, προξενώντας σημαντικές αλλαγές στην κοινωνική και πνευματική ζωή. Οι άνθρωποι των γραμμάτων, που προέρχονταν από τη διασπορά και που ήταν μέσω της παιδείας τους εξοικειωμένοι με αυτό που συνήθως ονομαζόταν "ευρωπαϊκός πολιτισμός", ενδιαφέρονταν τώρα να μεταδώσουν αυτόν τον πολιτισμό στους λιγότερο "φωτισμένους" συμπατριώτες τους. Αυτό είναι το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να ερμηνεύσουμε την ίδρυση της "Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας" και την αφοσίωσή της στη διάδοση διδακτικού και ηθοπαιδαγωγικού αναγνωστικού υλικού. Η έλλειψη τέτοιου αναγνωστικού υλικού έκανε τις μεταφράσεις από ξένες λογοτεχνίες απαραίτητες. Τα απομνημονεύματα του φαναριώτη διανοούμενου και συγγραφέα Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή μας πληροφορούν για τις εργασίες μιας ειδικής επιτροπής με αποκλειστικό σκοπό τη μετάφραση βιβλίων για παιδιά. Σ' αυτό το πλαίσιο ο Ραγκαβής αναφέρει –χωρίς να δηλώνει το όνομα του συγγραφέα– ένα από τα πιο δημοφιλή και γνωστά μυθιστορήματα του Schmid, *Τα αυγά του Πάσχα*, δηλώνει το όνομα του μεταφραστή του έργου στα ελληνικά, του Κωνσταντίνου Σχινά, μέλους της επιτροπής, και αναφέρει ότι το κείμενο μεταφράστηκε από τα γαλλικά⁵. Δυστυχώς, τα απομνημονεύματα του Ραγκαβή πραγματεύονται στη συνέχεια αποκλειστικά τη γλωσσική αξιολόγηση του μεταφρασμένου κειμένου και δεν δίνουν καμία πληροφορία για το περιεχόμενό του. Ας σημειώσουμε ότι βιβλιοπαρουσίαση αυτής της μετάφρασης καθώς και των μεταφράσεων δύο ακόμη διηγημάτων του Schmid (*Η Περιστέρα* και *Το Εξωκκλήσιον του Δάσου*) παρουσιάστηκε στο περιοδικό *Ο παιδαγωγός* (στο τεύχος Απριλίου 1839, δύο χρόνια μετά τη δημοσίευση της μετάφρασης του Σχινά). Στη βιβλιοπαρουσίαση γίνεται αναφορά στην ηθική και παιδαγωγική αξία των διηγημάτων, ενώ υπογραμμίζεται η χαμηλή τιμή τους, πράγμα που τις κάνει προσιτές ακόμη και στους φτωχότερους μαθητές⁶.

Το διήγημα του Schmid *Τα Αυγά του Πάσχα* (*Die Ostereier*) είναι το έργο που εδραίωσε τη φήμη αυτού του συγγραφέα. Πρωτοδημοσιεύτηκε στα γερμανικά το 1816 και λίγα μόλις χρόνια αργότερα μεταφράστηκε στα γαλλικά και τα αγγλικά. Σ' όλο τον 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ού κυκλοφόρησε σε πολυάριθμες εκδόσεις στα γερμανικά και σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές

Orfelina do Vuka. Prilog proučavaniju naših purizama XVIII i XIX veka (Εκσερβισμός των ορφανών του Vuk), 2 τ., Novi Sad 1982-1984.

5. Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1895, σ. 24-25. Η παραπομπή στο Κ.Θ. Δημαράς, *Εν Αθήναις τη 3 Μαΐου 1837*, Αθήνα 1987, σ. 199-200. Πβ. και Κυριάκος Ντελόπουλος, «Η περιπετειώδης ιστορία δύο παιδικών διηγημάτων», εφ. *Η Καθημερινή* 8, 15, 22-10-87.

6. *Ο παιδαγωγός. Σύγγραμμα περιοδικόν*, I (1839), 5-6/7, σ. 98.

γλώσσες. Η πρώτη ελληνική μετάφραση (από τον Σχινά) χρονολογείται στα 1837. Πιθανόν να προέρχεται –όπως υποδηλώνει ο Ραγκαβής στα απομνημονεύματά του– από τη γαλλική μετάφραση, αλλά εφόσον το γερμανικό και το γαλλικό κείμενο διαφέρουν μόνο σε λεπτομέρειες, θα βασιστώ για την ανάλυση του ελληνικού κειμένου κυρίως στο γερμανικό πρωτότυπο⁷.

Η ελληνική εθνική βιβλιογραφία για τον 19ο αιώνα αναφέρει για *Τα Αυγά του Πάσχα* τρεις εκδόσεις: το 1837, το 1851 και το 1859⁸. Σε καμιά απ' αυτές δεν αναφέρεται το όνομα του συγγραφέα ή του μεταφραστή. Η δημοτικότητα του διηγήματος καθιστά πολύ πιθανή την ύπαρξη και άλλων εκδόσεων, ίσως με διαφορετικούς τίτλους. Αυτή η πρακτική ήταν πολύ κοινή, όπως βλέπουμε για παράδειγμα σε μια διασκευασμένη βουλγαρική μετάφραση του 1903 που φέρει τον τίτλο "Η θαυμαστή διάσωση". Η ανάλυση της ελληνικής μετάφρασης που ακολουθεί βασίζεται στην έκδοση του 1837. Αυτό το κείμενο χρησιμοποιήσε ο D.T. Dušanov, που δεν ήξερε ούτε γαλλικά ούτε γερμανικά αλλά είχε λάβει ελληνική μόρφωση στην Κωνσταντινούπολη, για τη μετάφραση του στα βουλγαρικά το 1872. Έτσι έχουμε εδώ ένα παράδειγμα μιάς αλυσίδας γλωσσικών μεταφορών από το γερμανικό πρωτότυπο στη γαλλική, την ελληνική και τη βουλγαρική γλώσσα.

Αυτή η αλληλουχία μεταφράσεων προσφέρεται ιδιαίτερα για τη μελέτη όχι μόνο των γλωσσικών μετατροπών αλλά επίσης και των διαφορετικών τρόπων πολιτισμικής προσαρμογής του κειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η μετάφραση ενός λογοτεχνικού κειμένου δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνον ως θέμα γλώσσας και ύφους αλλά και ως πολιτισμική διαδικασία δια μέσου της οποίας το περιεχόμενο μεταφέρεται από το ένα πολιτισμικό σύστημα στο άλλο. Ο διαφορετικός βαθμός πολιτισμικής προσαρμογής είναι άκρως ενδεικτικός της κοινωνίας και του πολιτισμού των αποδεκτών. Είναι δείκτης του βαθμού ετοιμότητας και ικανότητας του αναγνωστικού κοινού να κατανοεί και να δέχεται ξένα και άγνωστα κείμενα, ξένες έννοιες και ιδέες.

Η ιστορία εν συντομία: Μια αρχόντισσα με τα δυο παιδιά της και έναν υπηρέτη φτάνουν σ' ένα φτωχό χωριό, όπου εκείνη κρύβεται από τους

7. Christoph von Schmid, *Die Ostereier*, Sechste Original-edition, Regensburg 1845, «Les Œufs de Paques», *Contes du chanoine Schmid*, μετάφραση A. Cerfberr de Medelsheim, Παρίσι 1843, 1-38.

8. α' *Τα αυγά του Πάσχα*, Διήγημα προς χρήση των παιδών, εκδοθέν επιμελεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας, Δαπάνη δε του Β. Βιβλιοπωλείου. (Τιμάται λεπτά 25). Εν Αθήναις, Εκ της Βασιλικής Τυπογραφίας 1837 (ΓΜ 2898), β' *Τα αυγά του Πάσχα*, διήγημα προς χρήση των παιδών. Εκδοθέν το πρώτον επιμελεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας Δαπάνη του Β. Βιβλιοπωλείου. Νυν δε το δεύτερον υπό Ανδρέου Κορομηλά (Τιμάται λεπτά 25). Εν Αθήναις, εκ της τυπογραφίας Ανδρέου Κορομηλά. Κατά την οδόν του Ερμού Αριθ. 215, 1851 (ΓΜ 5578), γ' *Τα αυγά του Πάσχα*. Διήγημα προς χρήση των παιδών. Εκδοθέν το πρώτον επιμελεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας, Δαπάνη του Β. Βιβλιοπωλείου. Νυν δε υπό Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Εν Ζακύνθω τυπογραφείον ο Παρνασσός, Σεργίου Χ. Ραφτάνη, Βραβ. δι'αργ. Στεφ. τω 1859 εις τα εν Αθήναις Ολύμπια ΑΩΞΒ (ΓΜ 9415).

εχθρούς του συζύγου της. Η αρχόντισσα, ακολουθώντας το σχήμα συμπεριφοράς του πεφωτισμένου φεουδάρχη, διδάσκει στους απλούς και απολίτιστους αλλά καλόκαρδους χωρικούς καινούρια πράγματα, και μεταξύ αυτών, πώς να εκτρέφουν κότες και πώς να χρησιμοποιούν τα αυγά για τροφή. Εισάγει επίσης το έθιμο της βαφής των αυγών για το Πάσχα και την τήρηση και άλλων θρησκευτικών εθίμων αυτής της εορτής. Η κόμισσα απεικονίζεται βαθύτατα ευσεβής. Αυτό επιτρέπει στον συγγραφέα να ενσωματώσει στη διήγηση πολλά ηθοπλαστικά και θρησκευτικά στοιχεία. Η ιστορία των Παθών και της Ανάληψης παρατίθεται με κάθε λεπτομέρεια και τα παιδιά των χωρικών δέχονται ως πασχαλιάτικα δώρα βαμμένα αυγά με θρησκευτικά και ηθοπλαστικά δίστιχα. Η αρχόντισσα με τη συμπεριφορά της δεν αφήνει καμία αμφιβολία για το κοινωνικό χάσμα ανάμεσα στην οικογένειά της και τους χωρικούς. Τελικά ο κόμης βρίσκει την οικογένειά του, νικά τον εχθρό του και ευτυχισμένος επιστρέφει στον αριστοκρατικό κόσμο του, αφήνοντας πίσω του δώρα για τους χωρικούς και οδηγίες για την τήρηση της θρησκευτικής αργίας και του εθίμου της βαφής των αυγών.

Το διήγημα αυτό είναι γραμμένο σύμφωνα με το πνεύμα καθολικισμού του γερμανικού Biedermeier. Αγωνίζεται για αρμονία και κοινωνική ευταξία, για τη διατήρηση και την εδραίωση των θεόπεμπτων τάξεων και προνομίων. Σε σχέση με το γεγονός ότι γράφτηκε 27 χρόνια μετά τη Γαλλική Επανάσταση, το διήγημα αυτό είναι έντονα αντιδραστικό και αντίθετο προς τη κοινωνική χειραφέτηση. Ο Schmid παραμένει αρκετά ασαφής ως προς το ιστορικό κλίμα και το σκηνικό του διηγήματός του, ανακαλώντας μόνο μιαν αγνή εικόνα ενός ένδοξου μεσαιωνικού φεουδαρχικού παρελθόντος.

Αυτή η σύντομη περίληψη και αποτίμηση του διηγήματος του Schmid καταδεικνύει ακριβώς τα προβλήματα της μεταφοράς του σε κοινωνίες με διαφορετική κοινωνική δομή, όπως εκείνες που υπήρχαν στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα. Αυτές οι κοινωνίες δεν είχαν την αυστηρή κοινωνική διαστρωμάτωση που ακόμα ήταν καθοριστική στις δυτικές κοινωνίες, παρά κατευθύνονταν από μια μικρή αλλά πολύ δραστήρια τάξη εμπόρων και τεχνιτών που αγωνίζονταν για χειραφέτηση και για τον διαχωρισμό της Πολιτείας από την Εκκλησία και που πίστευαν στην πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό.

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας, ότι η ηθική και υλική επιτυχία της ελληνικής μετάφρασης εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την ικανοποιητική προσαρμογή του περιεχομένου και των ιδεών του διηγήματος. Οι εκδότες και οι τυπογράφοι ήξεραν πολύ καλά ότι χρειάζονταν την έγκριση της επιλογής τους από την πελατεία. Η εκτύπωση βιβλίων στα Βαλκάνια εκείνη την εποχή δεν ήταν ακόμα εδραιωμένη επιχείρηση. Οι αγοραστές έπρεπε να κερδηθούν με ελκυστικό περιεχόμενο και χαμηλή τιμή. Οι βιβλιοπαραγωγοί είχαν λοιπόν απόλυτη ανάγκη από καινούριο υλικό ανάγνωσης, ενδιαφέρον και ταυτόχρονα εύπεπτο. Το αποτέλεσμα ήταν, η ελληνική μετάφραση των *Αυγών του Πάσχα* να εκδοθεί σε ένα εύχρηστο βιβλιαράκι 71 μόνο σελίδων και στην τιμή των 25 λεπτών.

Η σύγκριση με το γερμανικό πρωτότυπο αποκαλύπτει σημαντικές διαφορές όσον αφορά την εξωτερική εμφάνιση των ηρώων, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις τους. Οι αλλαγές στην ελληνική έκδοση δεν μπορούν να

ερμηνευτούν με αλλαγές στη γαλλική μετάφραση, γιατί το γαλλικό κείμενο ακολουθεί το γερμανικό σχεδόν κατά λέξη, παραλείποντας μόνον τη μακροσκελή και παραφορτωμένη ιστορία των Παθών. Οι αλλαγές στην ελληνική μετάφραση είναι τόσο αξιοσημείωτες και τόσο πολυάριθμες, ώστε μας επιτρέπουν να τη χαρακτηρίσουμε μάλλον ως διασκευή ενός ξένου κειμένου παρά ως μετάφραση. Αυτές οι αλλαγές θα συζητηθούν στη συνέχεια λεπτομερειακά. Αφορούν πέντε διαφορετικά πεδία ή όψεις, συνελπώς η ανάλυση θα συμβαδίσει μ' αυτές τις πέντε κατηγορίες, οι οποίες εικονογραφούνται με παραδείγματα (βλ. Παράρτημα, Παραδείγματα Α-Ε).

Α. Πρόσωπα και αντικείμενα.

Ο Έλληνας αναγνώστης ήταν αδύνατον ν' αντιληφθεί ότι το μυθιστόρημα ήταν ξένης προέλευσης. Στη σελίδα του τίτλου δεν υπάρχει όνομα συγγραφέα και τίποτα δεν μαρτυρεί πως πρόκειται για μετάφραση. Όλα τα κύρια ονόματα και οι τίτλοι είναι ελληνικά και δεν υπάρχει ίχνος της γερμανικής προέλευσής τους.

Ο Έλληνας μεταφραστής λοιπόν δεν ακολούθησε το παράδειγμα του Γάλλου συναδέλφου του, που είχε αφήσει όλα τα ονόματα και τους τίτλους αμετάβλητα. Προτίμησε να τα αντικαταστήσει με ελληνικά, ώστε να εντείνει την οικειότητα και να δημιουργήσει πιο φιλική ατμόσφαιρα για τον αναγνώστη. Και προχώρησε ακόμα παραπέρα. Ο κόσμος των ευγενών ηρώων του είναι αγροτικός και μικροαστικός. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του φεουδαρχικού κόσμου δεν παρουσιάζονται ως έχουν, αλλά σε μάλλον απλοποιημένη και συμπυκνωμένη μορφή. Πολύ συχνά αντικαθίστανται από γενικότητες και ασαφείς λέξεις. Εν τούτοις, η μέθοδος μετάφρασης του Σχινά δεν πρέπει να μας ξαφνιάζει: ο Σχινάς είχε απόλυτη συνείδηση του γεγονότος, ότι αυτός ο κόσμος της δυτικής αριστοκρατίας ήταν τελείως άγνωστος στο ελληνικό κοινό που δεν ήταν μαθημένο να έρχεται σε επαφή με κόσμους ξένους προς αυτό. Η προσαρμογή στον ελληνικό καθημερινό βίο που έκανε ο Σχινάς προχωρά ακόμα παραπέρα, όταν αντικαθιστά στοιχεία φαγητών και επίπλωσης του γερμανικού μεσαίωνα με τα αντίστοιχα από τον καθημερινό κόσμο των ελλήνων αναγνωστών του.

Β. Ιστορικό πλαίσιο και σκηνικό.

Η πλήρης αλλαγή του ιστορικού πλαισίου και σκηνικού πρέπει να θεωρηθεί ως η ουσιαστικότερη προσαρμογή. Ο Schmid είχε τοποθετήσει το μυθιστόρημα του πολύ αόριστα στη μεσαιωνική νότια Γερμανία. Η έλλειψη αναφοράς στο παρόν ήταν εσκεμμένη κι εξυπηρετούσε το στόχο του που ήταν να καταδείξει αιώνιες ηθικές αξίες. Ο Σχινάς χρησιμοποίησε πολύ διαφορετική προσέγγιση. Τοποθέτησε το διήγημα στην περίοδο της πρόσφατης τουρκοκρατίας, στη βάλκανική χερσόνησο, στην Ήπειρο για την ακρίβεια. Έτσι η ελληνική μετάφραση γίνεται επίκαιρη και παραπέμπει στην πραγματική ζωή των

αναγνωστών, πράγμα που απουσιάζει εντελώς από το γερμανικό πρωτότυπο και είναι, κατά βάση, αντίθετο με τις προθέσεις του Schmid.

Γ. Κοινωνικές συμπεριφορές και ταξικές διακρίσεις.

Αλλαγές παρατηρούνται και στις συμπεριφορές και τις σχέσεις ανάμεσα στους φτωχούς χωρικούς και την οικογένεια των ευγενών. Οι κοινωνικές διακρίσεις και η φεουδαρχική ιεραρχία που συνιστούν το κοινωνικό μοντέλο του Schmid μόλις και διακρίνονται στο κείμενο του Σχινά. Έχουν αντικατασταθεί από την απλή αντίθεση "πλούσιοι-φτωχοί". Η απόσταση ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις έχει μειωθεί σημαντικά, ώστε η σχέση ανάμεσα στην αρχόντισσα και τον υπηρέτη της ή ανάμεσα στον άρχοντα και τον ακόλουθό του να είναι σχεδόν ισοπεδωτική, συγκρινόμενη με το γερμανικό πρωτότυπο.

Δ. Ενέργειες και τρόποι συμπεριφοράς.

Η ανάλυση των πράξεων και της συμπεριφοράς των ηρώων, οι συνήθειες και τα έθιμά τους αποκαλύπτουν επίσης την πρόθεση του μεταφραστή να προσαρμόσει το γερμανικό (ή το γαλλικό) κείμενο στον πολιτισμό και στις αντιλήψεις του σύγχρονου ελληνικού αναγνωστικού κοινού. Παραδείγματα γι' αυτές τις προσαρμογές είναι, πάντως, δυσκολότερο να παρατεθούν, εφόσον οι πράξεις των ηρώων αποτελούνται από διάφορες συνισταμένες που συνδυάζουν στοιχεία γλωσσικά, υφολογικά και περιεχομένου. Η σύγκριση του πρωτοτύπου με τη μετάφραση αποκαλύπτει, πάντως, αμέσως ότι ο κώδικας συμπεριφοράς και οι ηθικές αρχές του Schmid αντικαταστάθηκαν από τον κώδικα συμπεριφοράς της παραδοσιακής πατριαρχικής κοινωνίας στην Ελλάδα εκείνης της περιόδου. Σαν παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τις πολυάριθμες περιπτώσεις, όπου η αρχόντισσα διδάσκει στους χωρικούς πώς να εισαγάγουν καινοτομίες στην καθημερινή τους ζωή: η συμπεριφορά της απέναντι στους αγρότες δεν χαρακτηρίζεται από τη συγκαταβατική και πατερναλιστική συμπεριφορά των "πεφωτισμένων" ανώτερων τάξεων απέναντι στις αμόρφωτες κατώτερες τάξεις. Στο κείμενο του Σχινά υπάρχει το αίσθημα του καθήκοντος και της ευθύνης εκ μέρους της αριστοκράτισσας απέναντι σε εκείνους που της προσέφεραν βοήθεια και καταφύγιο, καθώς και η προσπάθειά της να διατηρήσει την κοινωνική ισορροπία μέσα από τις πράξεις της. Στη θέση πάλι τυπικών και απόμακρων τρόπων συμπεριφοράς βρίσκουμε φιλικές και άτυπες σχέσεις μεταξύ των πρωταγωνιστών. Μια περαιτέρω παρείσφρηση του πατριαρχικού βαλκανικού πολιτισμού είναι η πρόθεση της αρχόντισσας ν' αφήσει την απόφαση για τον γάμο της στον θείο της –αντί να αποφασίσει μόνη της, όπως στο κείμενο του Schmid. Η αντικατάσταση του προσώπου-κλειδί σ' αυτό το γάμο –που είναι ο πατέρας στη γερμανική εκδοχή και ο θείος στην ελληνική εκδοχή– είναι ακόμα μια ένδειξη των εγχώριων εθίμων που επικρατούσαν.

Οι συνηθισμένες ενέργειες και πρακτικές που συνδέονται με τη γιορτή του Πάσχα υπήρξαν σημαντικό πρόβλημα για τον μεταφραστή. Αυτά τα στοιχεία

δεν μπορούσαν να αλλαχθούν τόσο απλά, γιατί είναι ουσιαστικά για την όλη ιστορία. Πιθανόν λόγω της ουσιαστικής λειτουργίας τους μέσα στο μυθιστόρημα, τα πασχαλινά αυγά του γερμανικού πρωτοτύπου αποδίδονται είτε ως "βαμμένα αυγά" είτε ως "κόκκινα αυγά". Τα προβλήματα μεγαλώνουν ακόμα περισσότερο όταν πρέπει να προσαρμοστεί στα ελληνικά ειωθότα η περιέργη αντίληψη που επικρατεί στον κόσμο των παιδιών της κεντρικής Ευρώπης ότι τα αυγά τα γεννάει κάποιο κουνέλι ή κάποιος λαγός.

Ε. Αντιλήψεις.

Οι ποικίλες αλλαγές που συζητήθηκαν μέχρι τώρα σχετίζονται όλες στενά με πολύ σαφή συστήματα κανόνων και αξιών. Είναι φανερό ότι η πολιτισμική προσαρμογή του γερμανικού κειμένου συμπεριλαμβάνει και αυτά τα υποκείμενα πολιτισμικά και κοινωνικά συστήματα αξιών. Εδώ δεν μπορούμε να επιχειρήσουμε διεξοδική σύγκριση του συστήματος αξιών του Schmid με την τροποποίηση του από το Σχινά. Ας αρκестούμε να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στην παρουσίαση των χριστιανικών-καθολικών αντιλήψεων και απόψεων του Schmid, που είναι ουσιαστικής σημασίας για τα έργα του. Αυτές οι αντιλήψεις εκφράζονται πολύ καθαρά στα τριάντα δίστιχα που γράφει η αρχόντισσα πάνω στα αυγά του Πάσχα για να μεταδώσει στα παιδιά μερικές βασικές χριστιανικές αρετές. Τα δίστιχα περιέχουν την ουσία του συστήματος αξιών του συγγραφέα, και γι' αυτόν τον λόγο αποτελούν πολύτιμο δείκτη των προσπαθειών του Σχινά να τα προσαρμόσει στο διαφορετικό σύστημα αξιών της δικής του κοινωνίας. Η σύγκριση καταδεικνύει πολύ καθαρά την τάση του Σχινά να περιορίσει το θρησκευτικό περιεχόμενο με την παράλειψη των αναφορών στη μετά θάνατον ζωή και την αντικατάσταση αφηρημένων εννοιών με άλλες πολύ συγκεκριμένες και πρακτικές. Εξάλλου, οι ρωμαιοκαθολικές αξίες και αντιλήψεις έχουν αντικατασταθεί από (ελληνικές) ορθόδοξες, όπως γίνεται φανερό στο σημείο που περιγράφεται το ξωκλήσι στο δάσος.

Ποιά είναι τα συμπεράσματα αυτής της συγκριτικής ανάλυσης; Κατέστησε φανερό ότι η πρώτη ελληνική μετάφραση των *Αυγών του Πάσχα* του 1837 χαρακτηρίζεται από έναν πολύ υψηλό βαθμό λογοτεχνικής προσαρμογής σε νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Αυτή η προσαρμογή αφορά στο ιστορικό περιβάλλον, τα αντικείμενα, τα άτομα και τις πράξεις τους καθώς και τις αντιλήψεις και αξίες που τις υπαγορεύουν. Το κείμενο έχει υποστεί προσαρμογές σε όλα τα επίπεδα του πολιτισμικού συστήματος, και πρέπει να θεωρήσουμε ότι ο Σχινάς είχε υπόψη του τις ανάγκες και τις αντιλήψεις των πιθανών αναγνωστών του όταν έκανε αυτή τη διασκευή. Το βιβλιαράκι του πέτυχε έναν οικείο τόνο, η ιστορία ήταν πρωτότυπη και προκάλεσε την περιέργεια χωρίς να ξενίζει.

Όπως επισημάνθηκε στην αρχή, στη μετάφραση ενός λογοτεχνικού έργου ο βαθμός προσαρμογής μπορεί να είναι ισχυρός δείκτης των δυνατοτήτων

και των προτιμήσεων ενός αναγνωστικού κοινού, ενώ επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου πολιτισμού. Πρόσφατες μελέτες για το αναγνωστικό κοινό, για τις συνήθειες ανάγνωσης, και για τον "ιδανικό" αναγνώστη ενισχύουν αυτήν την υπόθεση⁹. Η διασκευή στη δημοτική των *Αυγών του Πάσχα* από τον Σχινά, καθώς και η βουλγαρική μετάφραση που ακολούθησε το 1872, είναι δύο καλά παραδείγματα για τα παραπάνω. Οι αλλαγές στο βουλγαρικό κείμενο είναι λιγότερο ενδεικτικές από εκείνες του ελληνικού κειμένου, αλλά παρόλα αυτά επισημαίνουν τις κοινωνικές διαφορές μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων μέσα στην ευρύτερη βαλκανική κοινωνία του 19ου αιώνα.

Η ανάλυση όλων των βουλγαρικών μεταφράσεων των *Αυγών του Πάσχα* από το 1872 ως το 1903 απέδειξε ότι ο τρόπος μετάφρασης και ο βαθμός προσαρμογής αλλάζουν, ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης ικανότητας και επιθυμίας του αναγνωστικού κοινού να αποδεχθεί ξένα θέματα και να εισέλθει σε άγνωστους κόσμους¹⁰. Αυτές οι αλλαγές πρέπει να μελετηθούν ως δείκτες κοινωνικών, πολιτισμικών και πνευματικών αλλαγών που υπέστησαν οι βαλκανικές κοινωνίες κατά τη διαδικασία του εκσυγχρονισμού ή εξευρωπαϊσμού τους από τον 19ο αιώνα και μετά. Μια πληρέστερη και λεπτομερέστερη ανάλυση και άλλων ελληνικών μεταφράσεων λαϊκής λογοτεχνίας της δυτικής Ευρώπης σίγουρα θα μας προσέφερε ανάλογες πληροφορίες σχετικά με τη μετάβαση από την παραδοσιακή πατριαρχική κοινωνία στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Έγινε σαφές, ελπίζω, ότι η λαϊκή λογοτεχνία και οι μεταφράσεις της αποτελούν εξαιρετο αντικείμενο κοινωνικής και ιστορικής έρευνας. Επειδή βρίσκεται κοντά στη ζωή, τις απόψεις για τον κόσμο και τις προτιμήσεις των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, η λαϊκή λογοτεχνία απεικονίζει καλύτερα τις κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές απ' ό,τι η λόγια λογοτεχνία.

9. Wolfgang Iser, *Der Akt des Lesens*, Μόναχο 1976, *Entstehung und Folgen der Schriftkultur*, επιμ. Jack Goody, Ian Watt, Kathleen Gough, Φραγκφούρτη 1986.

10. Klaus Roth και Juliana Roth, «Deutsche Popularliteratur in bulgarischer Übersetzung. Zum Problem der Bulgarisierung der Erzählungen Christoph von Schmid's», *Bulgarian Historical Review* 1986 (2) 37-46 και επίσης «Nemskata populjarna literatura i bǎlgarskata čitatelska publika. Kǎm problema na pobǎlgarjavaneto na romanite na Christoph von Schmid». (Γερμανική λαϊκή λογοτεχνία και το βουλγαρικό αναγνωστικό κοινό: Το πρόβλημα του εμβουλγαρισμού των αφηγήσεων του Christoph von Schmid), *Deutschbulgarische Kulturbeziehungen, 1878-1918*, επιμέλεια W. Gesemann και G. Markov, Σόφια 1988, σ. 30-45.

Π α ρ ά ρ τ η μ α — Παραδείγματα Α-Ε¹¹

Α. Πρόσωπα και αντικείμενα

Ονόματα και ιδιότητες ή τίτλοι:

Η κόμισσα Rosalinde, κόρη του δούκα της Βουργουνδίας	Μαρία, ανεψιά του Γεωργίου Καστριώτη (Σκενδέρμπεη), βασίλεα της Ηπείρου
Ο κόμης Arno von Lindenburg	Νικόλας Αργυροκαστρίτης
Τα παιδιά τους Edmund, Blanda	Γεωργάκης, Ελένη
Ο εχθρός τους Hanno von Schroffeneck	Δημήτρης Χειμαρριώτης
Υπηρέτες και αγρότες Kuno, Fridolin	Γερομανώλης, Κωνσταντής
Martha, Marie	Μάρθα, Μαριγούλα
Κόμης/Κόμισσα Graf, Gräfin	άρχοντας/αρχόντισσα
ευγενής ιππότης Edler Ritter	καπετάνιος
ευγενής υπηρέτης Edler Diener	γραμματικός ενός μεγάλου αφέντη
Προσκυνητής Pilger	καλόγερος

11. Στα αποσπάσματα του κειμένου που ακολουθούν στην πρώτη στήλη παρατίθεται το γερμανικό πρωτότυπο συνοδευμένο από πιστή σημερινή μετάφραση, στη δεύτερη στήλη παρατίθεται η απόδοσή τους από τον Σχινά (πβ. σημ. 8).

Ενδύματα, τροφές, εργαλεία

Denn an ihrer edlen Gestalt, ihrem Anstande und ihrem langen, weißen Gewande merkte man sogleich, daß sie von hohem Stande seyn müsse. «Sieh' nur», sagte die Kohlenbrennerin leise zu ihrem Manne, «den zierlich ausgezackten, stehenden Halskragen, die feinen Spitzen, aus denen die zarten Hände nur zur Hälfte hervorblicken, und –potz tausend!– sogar die Schuhe sind so weiß, wie Kirchenblüthe, und mit silbernen Blümchen geziert!» (σ.10)
[Επειδή από την ευγενική μορφή της, από τον τρόπο της και από το μακρύ λευκό φόρεμά της έβλεπε κανείς αμέσως ότι πρέπει να ήταν από ανώτερη τάξη. «Κοίτα» είπε η καρβουνιάρισσα σιγά στον άντρα της, «τον όρθιο γιακά της με τις λεπτές μύτες που κάνει, τις φίνες δαντέλες που μόλις αφήνουν να φαίνονται τα τρυφερά της χέρια, και –που να με χτυπήσει αστροπελέκι!– μέχρι και τα παπούτσια της είναι άσπρα σαν άνθη κερασιάς, και στολισμένα με ασημένια λουλουδάκια!»]

Die Frau saß auf einem bemoosten Felsenstücke, und hatte ihr Angesicht mit einem Schleier von feinem Flor bedeckt. (σ. 9)

[Η γυναίκα καθόταν πάνω σε ένα κομμάτι βράχου σκεπασμένο με πουίσι, και είχε σκεπάσει το πρόσωπό της με ένα βέλο από φινό βουάλ.]

Da deutete mit der Hand auf den Mund, und dann auf den Helm, der neben ihm lag. Fridolin verstand, daß er trinken wolle, nahm den Helm und ging, Wasser zu holen. (σ. 75)
[τότε έδειξε με το χέρι το στόμα του και ύστερα το κράνος του, που ήταν δίπλα του. Ο Fridolin κατάλαβε πως ήθελε να πει, πήρε το κράνος και πήγε να φέρει νερό].

Επειδή από το ευγενικό εξωτερικό της, από τον τρόπο της και από τα φορέματά της εφαινόταν ότι ήταν μία μεγάλη αρχόντισσα. Η γυναίκα του καρβουνιάρη άρχισε να μιλή με χαμηλή φωνή σ' τον άνδρα της, και να θαυμάζει τα φορέματα και την ποδεσιά της ξένης· (σ. 3)

Οι ξένοι είχαν αναπαυθή 'ς τον ισκιο ενός βράχου σκεπασμένου από χαμόκλαδα, όπου ήταν πολλή δροσιά· (σ. 2)

λοιπόν το χέρι σ' το στόμα του, κ' έδειξε με τα γνέματα, ότι διψούσε και ήθελε να πιη· ο Κωσταντής το κατάλαβε, πήρε ένα κανάκι, όπου είχε 'ς το δισάκι του, και έτρεξε να εύρη νερό· (σ. 41)

«Aber,» sagte Fridolin, indem er den hellen Panzer und die Kleidung von prächtigen Farben näher betrachtete. «wie kommt ihr, edler Ritter, mit Eurem Pferde denn in diese schauerliche Schlucht herab?» (σ. 77 και 78)
[«Μα για πέστε μου» είπε ο Fridolin, παρατηρώντας καλύτερα τον ανοιχτόχρωμο θώρακα και την φορεσιά με τα λαμπρά χρώματα, «πώς βρεθήκατε σ' αυτόν το φοιχτό γκρεμό με τ'άλογο σας;»]

Die Frau streute den Hühnern einige Hände voll Haberkörner hin. Die Hühner pickten sie geschäftig hinweg,...

Als der Haber aufgefressen war,... (σ. 24)

[Η γυναίκα έριξε στις κότες μερικές φούχτες κεχρί. Οι κότες τοιμπολογώντας το τό έφαγαν γρήγορα..... Όταν το κεχρί τελείωσε...]

Wie gut fanden sie nun manche Mehlspeise, die ihnen vorhin nicht recht genießbar schien, weil das Ei daran fehlte. (σ. 40)

[Πόσο τους άρεσαν τώρα κάποιες πίτες που προηγουμένως δεν τους πολυάρεσαν γιατί δεν είχαν αυγό μέσα].

Aber sieh! da erblickten sie auf dem Tische einen großen Kuchen von Eierbrod, der wie ein großer gewundener Kranz gestaltet war (σ. 58).

[Και τί να δούν! αντίκρισαν πάνω στο τραπέζι ένα μεγάλο κέικ με αυγά, με τη μορφή ενός μεγάλου πλεγμένου στεφανιού]

Die Frau beschenkte nun auch die übrigen Kinder mit bunten Eiern und mit Kuchen, und sagte noch zu allen: (σ. 68)

[Η γυναίκα δώρισε τότε και στα άλλα παιδιά πολύχρωμα αυγά και κέικ, και είπε ακόμα σε όλα τα παιδιά, ..]

Αφέντη Καπετάνε, είπε ο Κωσταντής, παρατηρώντας με περιέργεια το χρυσό γελέκι του και τα άλλα ωραία φορέματά του! πώς 'υρέθηκες σ' αυτόν το φοιχτό γκρεμό με τ'άλογο σου; (σ. 42)

Η κυρά ταις έριξε μιά φούχτα κεχρί, και αμέσως όλαις έτρεξαν να φάγουν. Αφού έφαγαν το κεχρί τους (σ. 12-13)

Τώρα άρεζαν πολλά φαγητά, 'που δεν 'νοστιμεύονταν προτίτερα (σ. 23)

Τι μεγάλη ευχαρίστησι γι'αυτά να εύρουν 'ς το τραπέζι μια μεγάλη πουλόπητα 'σαν στεφάνι. (σ. 28)

Η κυρά εμοίρασε 'ς τα παιδιά, όπου ήλθαν ύστερα, τα κομμάτια της πήτας και τα αυγά όπου έμειναν· φάτε τα, είπε, ...(σ. 36)

B. Ιστορικό πλαίσιο και σκηνικό

«Ich bin Rosalinde, eine Tochter des Herzogs von Burgund. Zwei angesehene Grafen warben um meine Hand – Hanno von Schroffeneck und Arno von Lindenburg. Hanno war der reichste und mächtigste Herr weit umher, und hatte viele Schlösser und Kriegsleute; allein er war nicht gut und edel. Arno war wohl der tapferste und edelste Ritter im Lande; allein im Vergleich mit Hanno arm, denn er hatte von seinem edlen, uneigennützigem Vater nur ein einziges alterndes Schloß geerbt, und war auch gar nicht darauf bedacht, durch Gewalt mehrere an sich zu reißen. Ihm gab ich, mit Gutheißens meines Vaters, meine Hand, und brachte ihm eine Strecke Landes mit mehreren festen Schlössern zum Brautschatze. Wir lebten so vergnügt, wie im Himmel».

«Hanno von Schroffeneck faßte aber einen grimmigen Haß gegen mich und meinen Gemahl, und wurde uns todtfeind. Indeß verbarg er seinen Groll, und ließ ihn nicht in öffentliche Feindseligkeiten ausbrechen. Nun mußte mein Gemahl mit dem Kaiser in den Krieg gegen die wilden heidnischen Völker ziehen. (σ. 88-90)

[«Εγώ είμαι η Rosalinde, μία από τις κόρες του πρίγκιπα της Βουργουνδίας. Δύο ευυπόληπτοι κόμητες ζήτησαν το χέρι μου – ο Hanno von Schroffeneck και ο Arno von Lindenburg. Ο Hanno ήταν ο πιο πλούσιος και δυνατός αφέντης όλης της περιοχής και είχε πολλούς πύργους και στρατιώτες· όμως δεν ήταν καλός και λεπτός άνθρωπος. Ο Arno ήταν ο πιο γενναίος και γενναιόδωρος ιππότης της χώρας· όμως σε σύγκριση με τον Hanno ήταν φτωχός, γιατί από τον γενναιόδωρο, ανιδιοτελή πατέρα του κληρονόμησε μόνον έναν παλιό πύργο και ούτε τον ένοιόξε να αποκτήσει περισσότερα με τη βία.

«Εγώ είμαι η Μαρία, η ανεψιά του Γεωργίου Καστριώτη (Σκενδέριμπεη), του βασιλέα της Ηπείρου. Δύο μεγάλοι αρχηγοί της Αρβανιτιάς, ο Δημήτρης Χειμαρριώτης και ο Νικόλας Αργυροκαστρίτης εξητούσαν να με πάρουν γυναίκα· ο Δημήτρης ήταν πολλά πλούσιος και πολλά δυνατός· είχε πολλά υποστατικά και πολλά παλικάρια· ήταν όμως ακατάστατος και αχρείος άνθρωπος. Ο Νικόλας ήταν τίμιος, προκομμένος, και το πρώτο παλικάρι του τόπου, δεν είχε όμως τόσο βίο 'σαν ο άλλος· ο πατέρας του του άφησε μόνο έναν πύργο μισοχαλασμένο· ο Νικόλας δεν ηθέλησε ποτέ ν' αποχτήσει κατάστασι αρπάζοντας και ξεγυμνώνοντας· γι αυταίς του της χάρας έμεινε και ο θείος μου ευχαριστημένος για το Νικόλα, μ' εστεφάνωσε, και μ' επροίκισε με πολλά υποστατικά και με πολλούς πύργους· εξούσαμε λοιπόν ομονοιασμένοι, και η αγάπη μας εγίνονταν περισσότερη κάθε 'μέρα. Ο Δημήτρης εχόλιασε πολύ, και έγινε μεγάλος εχθρός 'δικός μου και του ανδρός μου· έκρυβε όμως το θυμό του, και δεν τον έδειχνε φανερά· ύστερα απ' ολίγον καιρό, ο θείος μου εκίνησε να 'πάγη καταπάνω 'ς τους Τούρκους, και ο άνδρας μου τον εσυντρόφεψε...»

(σ. 50-53)

Σε αυτόν έδωσα με την έγκριση του πατέρα μου το χέρι μου, και του έφερα προίκα ένα κομμάτι γης με αρκετούς γερούς πύργους. Ζούσαμε τόσο όμορφα σαν να είμασταν στον παράδεισο.

Ο Hanno von Schroffeneck όμως μας εμίσησε φοβερά εμένα και τον σύζυγό μου και έγινε εχθρός μας μέχρι θανάτου. Όμως έκρυβε το θυμό του και δεν τον άφηνε να ξεσπάσει σε ανοιχτή εχθρότητα. Κάποτε όμως ο σύζυγός μου έπρεπε να πάει στον πόλεμο μαζί με τον αυτοκράτορα εναντίον των αγρίων και απίστων λαών ...»]

Γ. Κοινωνικές συμπεριφορές και ταξικές διακρίσεις

Da sah er einen Mann von edlem Aussehen und in ritterlicher Kleidung unter einem überhangenden Felsen liegen. Sein glänzender Helm mit dem prangenden Federbusche lag neben ihm, und der Spieß steckte daneben. Der Mann aber sah sehr blaß aus, und der Jüngling wußte nicht, ob er nur schlafe, oder gar todt sei. (σ. 74)

[Είδε τότε έναν άντρα με ευγενικό παρουσιαστικό και με ενδυμασία ιππότης ξαπλωμένο κάτω από την προεξοχή ενός βράχου. Το γυαλιστερό κράνος με το μεγάλο λοφίο εκείτονταν δίπλα του, και το κοντάρι ήταν μπηγμένο στο χώμα πλάι του. Ο ίδιος ο άντρας όμως ήταν πολύ χλωμός, και ο νεανίας δεν ήξερε αν απλώς κοιμόταν ή μήπως ήταν νεκρός].

εκεί κάτω ήυρε ένα άνθρωπο 'ξαπλωμένο· η θεωρία του και το φόρεμά του έδειχναν, ότι ήταν πλούσιος άνθρωπος· το κοντάρι του και το χρυσοκέντητο φέσι του ήταν ριχμένα 'ς το πλάι του· ο Κωνσταντής βλέπωντάς τον τόσο κίτρινο, δεν κατάλαβε πρώτα, αν ήναι κοιμισμένος ή 'πεθαμένος (σ. 40)

Δ. Ενώγειες και τρόποι συμπεριφοράς

«Ei,» sagte Martha's Schwesterchen, «die Hennen legen freilich keine so schöne Eier. Ich glaube gar, das Häschen hat sie gelegt, das aus dem Wachholderbusche heraus-sprang und davon lief, als ich dort das Nestchen bauen wollte.» Und alle Kinder lachten zusammen, und sagten im Scherze, «der Hase lege die bunten Eier». Dieser Scherz hat sich in manchen Gegenden bis auf unsere Zeiten erhalten. (σ.60)

[«A!», είπε η αδελφούλα της Μάρθας, «οι κότες δεν κάνουν τόσο όμορφα αυγά· μου φαίνεται ότι τα έκανε το λαγουδάκι, που το είδα να πηδάει από κείνον τον θάμνο και να το σκάει όταν ήθελα να φτιάξω εκεί μια φωλίτσα» και όλα τα παιδιά γέλασαν και έλεγαν στα αστεία, ότι «ο λαγός κάνει τα πολύ-χρωμα αυγά». Αυτό το αστείο διατηρή-θηκε σε πολλές περιοχές μέχρι τις μέρες μας].

A! δεν τα έκαμαν η όρνιθαις, είπε η μικρή αδελφή της Μάρθας· εγώ πιζεύω, ότι τα έκαμε ο λαγός, όπου έβγαине απ' τα χαμόκλαδα και έφευγε τρεχάτος, όταν 'πήγαινα να εύρω μούσκλια για την φωλιά μου. Τότε τα παιδιά 'ξεκαρδίστηκαν απ' τα γέλια, και είπαν για να περιπαίξουν τη Μαριγούλα: ο λαγός γεννά αυγά κόκκινα. (σ. 29)

Ε. Αντιλήψεις

20. Geiz macht ein Herz
zu Stein und Erz.

[Η φιλαργυρία κάνει την καρδιά πέτρα και σίδερο].

24. Geduld im Leiden
Bringt Himmelsfreuden.

[Υπομονή στον πόνο φέρνει χαρές ουράνιες].

25. Gutseyn, nicht Gold,
Macht lieb und hold.

[Η καλωσύνη και όχι ο χρυσός κάνουν [τον άνθρωπο] αγαπητό και ευχάριστο].

27. Wer Gutes thut,
Hat frohen Muth.

[Όποιος κάνει το καλό είναι χαρούμενος].

28. Zur Ewigkeit
Sei stets bereit.

[Για την αιωνιότητα να είσαι πάντα έτοιμος].

20. Η φιλαργυρία σκληρώνει την καρδιά.

25. Η καλωσύνη, και όχι ο πλούτος, κάμνει τον άνθρωπον αγαπητόν εις τον πλησίον του.

26. Όποιος κάμνει το καλόν, είναι πάντοτε ευχαριστημένος.

27. Συλλογίζου πάντοτε, ότι θ' αποθάνης μίαν ημέραν.

29. Weltlust vergeht,
Tugend besteht.

[Οι εγκόσμιες ηδονές περνάνε· η αρετή μένει].

30. Den Frommen lohnen
Dort ew'ge Kronen.

[Τον ευλαβή τον ανταμείβουν εκεί αιώνιοι στέφανοι]. (σ. 64-66)

28. Αι ηδοναί του κόσμου είναι πρόσκαιροι· οι καρποί της αρετής μένουν.

29. Ο ευλαβής άνθρωπος θέλει έχει στέφανον αμάραντον. (σ. 32-34)

Einige hundert Schritte von ihrer Hütte stand eine Art ländlicher Kapelle. Sie war nur aus rohen Tannenstämmen erbaut, und an der Vorderseite ganz offen. In der Kapelle sah man die Flucht nach Aegypten, ein sehr liebliches Gemälde, das Kuno einmal von einer seiner Wanderungen mitgebracht hatte, die gute Frau über ihre eigene Flucht zu trösten. (σ. 93)

[Μερικές εκατοντάδες βήματα από την καλύβα της έστεκε ένα είδος εξωκκλησίου. Ήταν χτισμένη μόνον από κορμούς δέντρων απελέκτους, και στην μπροστινή μεριά ήταν τελείως ανοιχτό. Σ' αυτό το εξωκλήσι έβλεπε κανείς την φυγή εις Αίγυπτον, μια πολύ όμορφη ζωγραφιά, που ο Kuno κάποτε είχε φέρει από ένα από τα ταξίδια του, για να παρηγορήσει την καϊμένη την γυναίκα για τη δική της τη φυγή].

Καμιά τροκοσαριά πατήματα μακρούα απ' το σπητάκι της, ήταν ένα ῥημοκλήσι, κακοχτισμένο και χωρίς θύρα· ῆς τον τοίχο αυτής της εκκλησίτζας ήταν ζωγραφισμένη η Παναγιά που έφευγε με το Χριστό ῆς την αγκαλιά ῆς την Αίγυπτο. (σ. 53)